

TIJORAT BANKLARIDA ESG FAOLIYATINI SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH

Abdullayeva Sanemxan Isayevna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17239620>

Annotatsiya: Maqolada tijorat banklarida ESG (Environmental, Social, Governance) faoliyatining samaradorligi tahlil qilingan. ESG tamoyillari asosida banklarning ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruvdagi faoliyati ko'rsatkichlari o'rganilgan. Shuningdek maqolada O'zbekistonda ESG faoliyatini rivojlantirish muammolari va istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, ESG, barqaror rivojlanish, ekologik loyihalar, ijtimoiy mas'uliyat, korporativ boshqaruv, samaradorlik, gender tengligi, shaffoflik.

So'nggi yillarda xalqaro moliya tizimida barqaror rivojlanish tamoyillari asosida ishlab chiqilgan ESG (Environmental, Social, Governance) yondashuvi tijorat banklari faoliyatida muhim o'rin egallamoqda. ESG tamoyillari moliyaviy natijalardan tashqari, atrof-muhit, ijtimoiy mas'uliyat va korporativ boshqaruvning samaradorligini ham baholash imkonini beradi. Tijorat banklari ESG standartlariga amal qilish orqali nafaqat o'zining iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi, balki mijozlar, investorlar va jamiyat ishonchini ham mustahkamlaydi.

Tijorat banklarida ESG faoliyati mohiyati:

- Ekologik (Environmental): banklarning "yashil" loyihalarni moliyalashtirishi, energiya tejamkor texnologiyalardan foydalanishi, chiqindilarni kamaytirishga e'tibor qaratishi.
- Ijtimoiy (Social): xodimlarning ijtimoiy himoyasi, gender tengligi, mijozlar huquqlarini himoya qilish, mahalliy hamjamiyatlarni qo'llab-quvvatlash.
- Korporativ boshqaruv (Governance): shaffoflik, korrupsiyaga qarshi kurash, aktsiyadorlar manfaatlarini hisobga olish, samarali risk-menejment tizimini joriy etish.

ESG faoliyatining tijorat banklari uchun ahamiyati:

1. Moliyaviy samaradorlikni oshiradi – ESG yondashuvini qo'llagan banklar investorlar va xalqaro moliya institutlari uchun yanada jozibador hisoblanadi.
2. Reputatsiyani kuchaytiradi – ekologik va ijtimoiy loyihalarda faol qatnashgan banklar jamoatchilik ishonchini qozonadi.
3. Xavflarni kamaytiradi – ESG standartlari risklarni erta aniqlash va ularni boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.
4. Mijozlar bazasini kengaytiradi – barqaror rivojlanish tamoyillariga amal qiluvchi banklar yangi segmentlarda o'sishga erishadi.

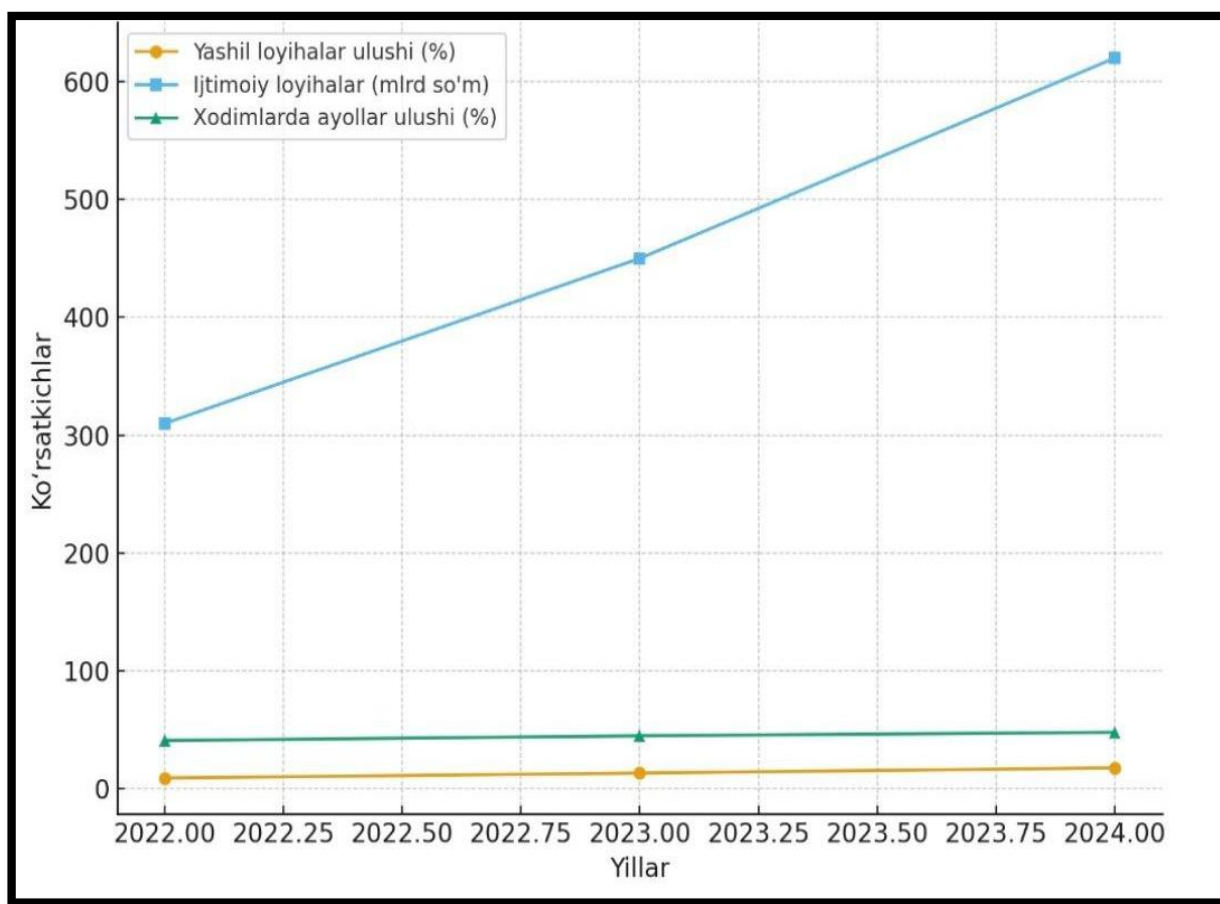
ESG faoliyatining samaradorligini baholash usullari:

- Moliyaviy ko'rsatkichlar: aktivlar rentabelligi (ROA), kapital rentabelligi (ROE), kredit portfeli sifati.
- Ijtimoiy ko'rsatkichlar: xodimlar sonidagi gender muvozanati, ijtimoiy loyihalarga yo'naltirilgan mablag'lar, mijozlar qoniqish darajasi.
- Ekologik ko'rsatkichlar: "yashil" loyihalarga kreditlar ulushi, bank filiallarida energiya samaradorligi, ekologik izni kamaytirish choralarning natijalari.
- Boshqaruv samaradorligi: shaffof moliyaviy hisobotlar, risk-menejment tizimining samaradorligi, xalqaro standartlarga muvofiqlik.

Jadval-1: Tijorat banklarida ESG faoliyati ko'rsatkichlari (shartli ma'lumotlar asosida)

Ko'rsatkichlar	2022 yil	2023 yil	2024 yil
Yashil loyihalarga ajratilgan kreditlar ulushi (%)	6.5	9.2	13.4
Ijtimoiy loyihalarga yo'naltirilgan mablag' (mlrd so'm)	220	310	450
Xodimlar sonida ayollarning ulushi (%)	38	41	45
Shaffof moliyaviy hisobotga ega banklar soni	12	15	20
ESG tamoyillari asosida baholangan banklar soni	8	13	18

Grafik-1: ESG faoliyati bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar dinamikasi (2022-2024)

Grafikdan ko'rinib turibdiki, 2022–2024 yillar davomida tijorat banklarining ESG faoliyatida barqaror o'sish kuzatilmoqda:

- Yashil loyihalarga ajratilgan kreditlar ulushi 2022 yildagi 9,2 foizdan 2024 yilda 17,8 foizga yetgan. Bu banklarning qayta tiklanuvchi energiya va ekologik barqarorlik loyihalarini moliyalashtirishga bo'lgan e'tibori ortib borayotganini ko'rsatadi.
- Ijtimoiy loyihalarga yo'naltirilgan mablag'lar 310 mlrd so'mdan 620 mlrd so'mga oshgan. Bu ko'rsatkich banklarning ta'lim, sog'liqni saqlash, aholining ijtimoiy himoyasi kabi sohalarga qo'shayotgan hissasi kuchayib borayotganini tasdiqlaydi.

- Xodimlar tarkibida ayollar ulushi 2022 yildagi 41 foizdan 2024 yilda 48 foizga ko'tarilgan. Bu esa gender tengligi tamoyillarini amalda qo'llashda ijobiy siljish bo'layotganini anglatadi.
- Umuman olganda, 2022–2024 yillarda tijorat banklarida ESG faoliyati nafaqat moliyaviy natijalar, balki ijtimoiy barqarorlik va ekologik xavfsizlikni ham ta'minlashga xizmat qilayotganini ko'rish mumkin.

So'nggi yillarda O'zbekistonda tijorat banklari ESG tamoyillarini joriy etishda faol bo'lib bormoqda. Jumladan: "Yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi doirasida energiya samaradorligi va qayta tiklanuvchi energiya loyihalarini moliyalashtirish kengaymoqda; Banklar ijtimoiy loyihalar – ta'lim, sog'liqni saqlash va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash dasturlariga mablag' ajratmoqda; Korporativ boshqaruv sohasida esa xalqaro audit, shaffof hisobot va aktsiyadorlar bilan aloqalarni mustahkamlash yo'lga qo'yilgan.

Muammolar va istiqbollar: ESG faoliyatini baholashda yagona milliy standartlar yo'qligi; Banklarda ekologik va ijtimoiy ko'rsatkichlarni monitoring qilish mexanizmlarining to'liq yo'lga qo'yilmagani; Xalqaro tajribani kengroq joriy qilish, xodimlarni ESG sohasida malaka oshirish zarurati.

Kelajakda O'zbekistonda tijorat banklarining ESG faoliyatini rivojlantirish barqaror iqtisodiyotga o'tishda muhim qadam bo'lib, xalqaro investitsiyalarni jalb etishga ham xizmat qiladi.

Xulosa. Tijorat banklarida ESG faoliyatining samaradorligini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu yondashuv moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy mas'uliyatni oshirish va ekologik xavflarni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi. O'zbekistonda bank sektorida ESG amaliyotlarini kengaytirish kelgusida iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda jamiyat barqaror rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov A. (2022). Tijorat banklarida barqaror rivojlanish tamoyillari. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025). Bank tizimida barqaror rivojlanish strategiyasi hisobotlari. Toshkent.
3. World Bank (2025). Sustainable Banking in Emerging Markets. Washington, DC.